

გარემოს აღწერა, როგორც ნატურალისტური აღწერის მეთოდი გიორგი წერეთლის „პირველ ნაბიჯში“

ძოდუაშვილი თინათინ

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

DOI: <https://doi.org/10.52340/idw.2023.64>

აბსტრაქტი: გარკვეული ატმოსფეროს, ინტრიგის თუ ტექსტის მეშვეობით კონკრეტული აზრის გადმოსაცემად ავტორები აქტიურად იყენებენ სხვადასხვა ლიტერატურულ მეთოდებს. ერთ-ერთი ასეთი მხატვრული ხერხია გარემოს აღწერა, რომელიც ეხმარება მკითხველს გახდეს ამა თუ იმ მოქმედების თანაზიარი. ასევე, ის ეხმარება ავტორს ტექსტი გაამდიდროს საინტერესო დეტალებით და შექმნას პერსონაჟის მისთვის სასურველი ხასიათი.

აღსანიშნავია, რომ ნატურალიზმის არსებობა ქართულ მწერლობაში აქტიურად არ განიხილება და არც ცალსახად ნატურალისტი ავტორები სახელდება, მაგრამ გიორგი წერეთელი ერთ-ერთია იმ მცირეთაგან, რომელიც გარკვეული კრიტიკოსების მხრიდან ნატურალისტ ავტორად მოიხსენიება. წინამდებარე კვლევაში განხილულია გიორგი წერეთლის „პირველი ნაბიჯი“, როგორც ნატურალისტურ მოტივებზე შექმნილი ერთ-ერთი ქართული ტექსტი და აქ, ავტორის მიერ გამოყენებული ჩვენთვის საინტერესო მეთოდი-გარემოს აღწერა. მცირე კვლევისათვის საინტერესო იყო არა მხოლოდ „პირველი ნაბიჯი“ და მასში გარემოს აღწერის მაგალითები, არამედ ავტორის მსოფლმხედველობა, ორიენტირი თუ სამწერლობო სტილი. ამისათვის, ტექსტში განხილულია სხვადასხვა კრიტიკოსთა მოსაზრებები და შეფასებები გიორგი წერეთლის შემოქმედებაზე. ასევე, მაგალითის სახით მოყვანილია ვრცელი პასაჟები ტექსტიტად, სადაც ავტორი აღწერს კონკრეტულ საცხოვრებელ გარემოს. აღწერა, როგორც გიორგი წერეთლის შემოქმედებაში წარმოჩენილი ერთ-ერთი ნატურალისტური მეთოდი, იძლევა იმის თქმის საშუალებას, რომ „ქართული მწერლობა კვალდაკვალ მისდევდა ევროპის ლიტერატურას“.

საკვანძო სიტყვები: გიორგი წერეთელი, „პირველი ნაბიჯი“, გარემოს აღწერა, ნატურალისტური ტენდენციები, ნატურალიზმი.

გარემოს, საცხოვრებლის თუ პერსონაჟების დეტალური აღწერა ხშირად გვხვდება ტექსტებში. ეს ერთგავრი მეთოდია ავტორისთვის სათქმელის უკეთ გადმოსაცემად. პირველ რიგში, ტექსტში მხატვრულ აღწერებს აქვს ესთეტიკური როლი და ზოგჯერ ისინი „ტექსტის ორნამენტებად“ წარმოჩნდებიან ხოლმე. აღწერა ეხმარება მკითხველს გახდეს ამა თუ იმ მოქმედების თანაზიარი და შექმნას რეალობის ალუზია. მათი მეშვეობით სიუჟეტები და გამოგონილი პერსონაჟები ცოცხლდებიან¹. გარდა ამისა, აღწერა შეიძლება იყოს წარსული

¹ მაგალითად, ზოლას რომანებში ვკითხულობთ მე-19 საუკუნის ბოლოს მალაროში მომუშავე ადამიანების რთული ყოფა-ცხოვრების შესახებ, გვხვდება იქაური გარემოს აღწერა. ეს საინტერესო დეტალია დღევანდლობისთვის, რადგანც ტექნოლოგიური პროგრესის მეშვეობით მალაროში მუშაობის სპეციფიკა შეცვლილია.

ცხოვრების და სურათების სახე, რისთვისაც მას ისეთივე მნიშვნელობა შეიძლება მივანიჭოთ ტექსტში, როგორც დეკორაციას აქვს თეარტისთვის. გარემოს, პერსონაჟების თუ საცხოვრებელი ადგილების აღწერა ქმნის ატმოსფეროს და ინტრიგას, ავსებს და ამდიდრებს მოქმედებას, სძენს მათ გარკვეულ რითმს, ეხმარება ავტორს პერსონაჟების დახასიათებაში. თანამედროვე ტექნოლოგიების სამყაროში მომენტის გაცოცხლება ფოტო თუ ვიდეო კადრების საშუალებით ადვილად მისაღწევია. მაგრამ ძველ დროში, როცა ეს ტექნოლოგიები არ იყო, ამ ეფექტის მისაღწევად ავტორის დეტალურ აღწერას განსაკუთრებული ნიშვნელობა ენიჭებოდა.

აღწერას შეიძლება დიდი მნიშვნელობა შესძინოს ავტორმა ინტრიგის შემოტანის საკითხში. აღწერის საშუალებით მწერალს შეუძლია შექმნას სიუჟეტის შემდგომი განვითარებისთვის აუცილებელი ატმოსფერო². საცხოვრებელი გარემოს აღწერით ავტორს შეუძლია მკითხველს ადვილად დაანახოს პერსონაჟის მძიმე სულიერი თუ ფიზიკური ყოფა, მისი იდენტობა. ეს განსაკუთრებით თვალსაჩინოა სახლის დეკორაციების თუ საგნების დეტალურ აღწერაში. მაგალითად, ლუარსაბ თათქარიძის საცხოვრებელი გარემოს აღწერა, ქართულ მწერლობაში დახატული ერთ-ერთი ცოცხალი სურათია, როგორც თავადის იდენტობის ნათელი გამოხატულება.

დეტალების აღწერას მეცნიერულ მნიშვნელობას სძენენ ნატურალისტი ავტორები. პერსონაჟების საცხოვრებელი გარემოს აღწერით მწერლები გვეუბნებიან, რომ ეს ადამიანები არ განსხვავდებიან ამ გარემოსგან და შექმნილი ატმოსფეროსგან რომელშიც ცხოვრობენ. აქედან გამომდინარე, სახლების, ტანისამოსის, სოფლების, ქალაქების თუ ცალკეული უბნების დეტალური აღწერით მკითხველი მათი ცხოვრების თანაზიარი ხდება. ზოლას აღწერების საშუალებით, მკითხველისთვის ადვილი წარმოსადგენი ხდება ჟერვეზას გაუსადლისი ცხოვრება, ჭუჭყიანი სარეცხის სუნითა და ქოლერათი გაჟღენთილ გარემოში, მუშათა დასახლებაში.

საცხოვრებელი გარემოს დეტალურ აღწერას გარკვეულ ფუნქციურ თუ ტიპოლოგიურ დატვირთვას ავტორი სძენს საერთო სურათის შექმნისას. გიორგი წერეთელს „პირველ ნაბიჯში“ არაერთი საცხოვრებელი სახლი აქვს აღწერილი და საკმაოდ ვრცელი დახასიათება გვხვდება სოფლის მაცხოვრებლების ყოველდღიური ყოფის.

გიორგი წერეთელი ქართულ ლიტერატურულ კვლევებში მოხსენიებულია ნატურალისტური ტენდენციის მქონე ავტორად, რაც ასე ცალსახად არც ერთი ავტორის მისამართით არ თქმულა. ის მოღვაწეობდა პერიოდში, როცა საქართველოში მიმდინარეობდა მნიშვნელოვანი ეკონომილურ-სოციალური ძვრები, ვითარდებოდა და ყალიბდებოდა ახალი საზოგადოებრივი კლასები და შესაბამისად, ეს პროცესები მის შემოქმედებაშიც აისახა.

გიორგი წერეთლის ლიტერატურული თუ საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და პუბლიცისტური მოღვაწეობა მართული იყო ევროპული ორიენტირებით. მისი მიზანი ქართველი ხალხის განვითარება, მათი გამოფხიზლება და საქართველოს განთავისუფლება იყო რუსეთის იმპერიის ბატონობისგან. წერეთლის აზრით, ეს ევროპულად განათლებული ახალგაზრდების გარეშე ვერ მოხდებოდა- *„ევროპაში დიდი ხანია დარწმუნდნენ იმ აზრზე, რომ მინამ საზოგადოთ თვითონ ხალხი არ განათლებდა, სწავლით, რაც უნდა კარგი გამგეობა და სამართალი მისცე, მაინც არ გამოვა რა“* .. (ხუნდაძე, 1931; 26). შესაბამისად, გიორგი წერეთლის აქტიური მთარგმნელობითი საქმიანობა მიმართული იყო ევროპული პროგრესული იდეების მასობრივი გავრცელებისკენ. მისი თქმით, ყველა ქართველის

² კამიუს „უცხოში“ ავტორი აღწერს გარემოს, სადაც გაუსადლისი სიცხე და მზის აუტანელი მცხუნვარება „უბიძგებს“ მერსოს დანაშაულის ჩადენისკენ.

უპირველესი მოვალეობა იყო, არა მარტო ზიარებოდნენ ევროპულ კულურას, არამედ ევროპისთვისაც გაეცნოთ ქართული ლიტერატურა, კულტურა თუ ისტორია. ამ იდეით დაარსა მან ჟურნალი „დროება“ (1866 წლიდან), რომელიც იმ პერიოდში თავისუფლებისთვის ბრძოლის ტრიბუნას ჰგავდა.

ქართულ სალიტერატურო მასალებში გიორგი წერეთელი „შეუფარავი რეალიზმის“ წარმომადგენლის სახელით არის მოხსენიებული. ზოგიერთი მკვლევარი მის ამ მეთოდს ნატურალიზმთან აიგივებს, ზოგისთვის კი დევს ის შუალედური რგოლია რეალიზმსა და ნატურალიზმს შორის [1]. გიორგი წერეთლის შემოქმედებაში მთავარი თემაა აჩვენოს თუ როგორ მოქმედებს ზოგადად ადამიანზე (პერსონაჟზე), მის ფსიქიკასა და ქცევაზე პოლიტიკური, სოციალური და ეკონომიკური პრობლემები. მის შემოქმედებაში შეინიშნება მე-19 საუკუნის ბოლოს ქართულ მწერლობაში დაწყებული ძვრები და მხატვრული ასახვის ახლებური მეთოდები, რითაც მან გააფართოვა რეალისტური ასახვის ტენდენციები და ეპოქას დაუახლოვა (ბარდაველიძე, 1967; 187). გიორგი წერეთელმა „შეუფარავი რეალიზმით“ შეულამაზებელად ასახა რეალობა, რომელიც გადაპრანჭულ და სიტყვაკაზმულ მწერლობას დაუპირისპირა; პოლიტიკურ წყობილებაში ის მუშათა კლასის პრივილეგიას ემხრობოდა ბურჟუაზიის სანაცვლოდ, საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ წყობილებაში კი დემოკრატიის მომხრე იყო. ესთეტიკური შეხედულებებით ეპოქის ინტერესების გამტარებელი მწერალი მიიჩნევა, რომ ხელოვანის მთავარი დანიშნულება უნდა ყოფილიყო ხალხში ახალი იდეების და აზრების შემოტანა, რომელიც ადამიანებს ცხოვრების გაუმჯობესებაში დაეხმარებოდა.

ნატურალიზმი იყო წმინდად ევროპული მიდინარეობა, რომელსაც, ზოლას თქმით, შეემლო მე-19 საუკუნის 60-70-იანი წლების მოვლენების ზუსტი აღწერა გადმოეცა. როგორც ცნობილია, ზოლას ნატურალისტური თეორია ეყრდნობა ოგუსტ კონტის „პოზიტიური ფილოსოფიის კურსს“, იპოლიტ ტენის „ხელოვნების ფილოსოფია“-ს და კლოდ ბერნარის „ექსპერიმენტალური მედიცინის შესავალს“. ამ თეორიების გათვალისწინებით, ზოლა მიიჩნევა, რომ მწერალმა სიმართლე უნდა გადმოსცეს ისე, როგორც არის და მას არავითარი შელამაზება არ სჭირდება. აღნიშნულ პროცესში კი მწერლის როლი დოკუმენტალისტისას უტოლდება, როცა ის არ ერევა მოვლენათა განვითარებაში და უბრალოდ, მეცნიერული სიზუსტით გადმოსცემს მას.

გიორგი წერეთელი იზიარებს ზოლას იდეებს, როცა საქმე ლიტარტურის არსს და დანიშნულებას ეხება. მისი თქმით, ხელოვანმა უნდა ასახოს ბუნება ისეთი, როგორც არის და „ცხოვრების სურათი“ სიტყვით გამოაცოცხლოს. მისთვის ლიტერატურას უპირობო და შეუცვლელი მნიშვნელობა ჰქონდა დემოკრატიისა და თავისუფლებისთვის ბრძოლაში, ჩაგვრისა და ცარიზმის წინააღმდეგ (წერეთელი, 1931;14). ლიტერატურის არსიც და მთავრი ფუქციაც ხომ ყველა დროსა და ეპოქაში სინამდვილის მხატვრულ ასახვაში მდგომარეობს. ამიტომ ფიქრობდა, რომ ნაწარმოებებში მწერალმა უნდა ასახოს სინამდვილე ისე, როგორც არის და არა ისე, როგორც სურს რომ იყოს.

„მხატვრული ლიტარტურაც ისეთივე მიზნებით უნდა ხელმძღვანელობდეს ცხოვრებაში, როგორც ყოველი ზუსტი მეცნიერება: ცხოვრებაზე უშუალო დაკვირვების გზით, მან უნდა მოძებნოს ჭეშმარიტება“ (რადიანი, 1970; 255).

გიორგი წერეთლის ნატურალისტ ავტორად განხილვისას დიდი მნიშვნელობა აქვს მის მატერიალისტურ იდეებს, რომელთა ჩამოყალიბებაზეც დიდი გავლენა იქონიეს რუსი მატერიალისტების იდეებმა და ევროპაში ყოფნის პერიოდში დაუფლებულმა საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებმა, ისტორიამ და ფილოსოფიამ. გიორგი წერეთელი ფიქრობს, რომ ადამიანის ფსიქიკასა და სხეულს შორის იმდენად მჭირდო კავშირია, რომ

ფსიქიკა გარკვეულ ზემოქმედებას ახდენს ადამიანზე, მის ქმედებებზე და პირობით. ხოლო დარვინის თეორია „ბრძოლა გადარჩენისთვის“ მან გადატანა სოციოლოგიაში იდეით, რომ „ჩვენი ცხოვრება დაუწყნარებელი ბრძოლაა ლუკმა-პურისთვის და გამარჯვებული ყოველთვის ისაა, ვინც უფრო მოხერხებულია“ (ავალიანი, 1954; 94).

გიორგი წერეთლის აზრით, ხელოვნება უნდა ემსახურებოდეს გარკვეულ იდეას და ის არ უნდა იყოს ტენდენციური. მწერალს კიდევ სჭირდებოდა მეცნიერული თეორიების ცოდნა, რათა ლიტერატურატურულ ნაწარმოებებში მეცნიერული სიზუსტით აესახა ბუნება და საზოგადოება. მისი თქმით, ლიტერატურის მიზანია აჩვენოს „ნამდვილი კაცი“, რომლის დაცემაც და აღზევებაც გარკვეულ კანონზომიერებებზე და გარემოზეა დამოკიდებული (რადიანი, 1970; 258) . აქედან გამომდინარე, გიორგი წერეთელი ხელოვნების და ლიტერატურის მთავარ დანიშნულებად თვლიდა არატენდენციურობას, ცხოვრების შეუფერავ ასახვას და ამავდროულად, მის გარდაქმნას- „ისინი თავისი მაღალი ხელოვნებით, როგორც სარკეში, ჩაგახედებენ ხოლმე ბუნებაში და ეს თქვენი საქმეა, როგორც გეამებათ და მოგწონთ, ისეთი აზრი იპოვეთ შიგ“ (წერეთელი, კვალი, #5, 1899) აქედან გამომდინარე, ცხადია რატომ უწოდებდა გიორგი წერეთელი თავს „შეუფარავი რეალიზმის“ მიმდევარს. ის გარკვეულწილად შეიძლება მოვიაზროთ როგორც კრიტიკული რეალიზმის გაგრძელება და განვითარება, მაგრამ ასრებიტად განსხვავდება მისგან.

ქართულ მწერლობაში ნატურალისტური ტენდენციების მქონე მწერალთა შემოქმედებასა და ევროპელ ნატურალისტ ავტორთა ნაშრომებს შორის სრული თანხვედრა არ გვხვდება და ეს ბუნებრივია ეპოქალური და სოციალური პრობლემებიდან, განსხვავებული კულტურისა და ცხოვრების წესიდან გამომდინარე. თუმცა, ზოლას „ექსპერიმენტალურ რომანში“ ასახული მრავალი მნიშვნელოვანი თემა საინტერესო აღმოჩნდა სხვადასხვა ქვეყნის მწერლებისთვის და თითოეულთან განსხვავებული ინერპრეტაციებით ჰპოვეს ასახვა. „ექსპერიმენტალურ რომანში“ განხილული თემა „ფულის როლი ლიტარტურაში“, გიორგი წერეთლის „პირველ ნაბიჯში“ წარმოჩინდა საქართველოში კაპიტალიზმის განვითარების პროცესის აღწერაში. ავტორი მოგვითხრობს, თუ რა ცვლილებები გამოწვია ამ ყველაფერმა პროცესებში ჩართულ ადამიანთა ხასიათსა და ცხოვრების წესზე. მწერალი აღწერს როგორც თავადებს, ისე დროების „ახალ ადამიანებს“, მათ შინაგან ბრძოლებს, სულიერ დეკადანსს თუ შინაგან შიშებს და ბრძოლებს ახალ ცხოვრებასთან ჭიდილში. სწორედ ასეთი დეტალებისა და ნიუანსების ასახვით ადარებენ გიორგი წერეთლის პერიოდის კრიტიკოსები მის შემოქმედებას ზოლას ნაშრომებს (გაფრინდაშვილი, 1955; 8) [2].

ნაშრომებში ცხოვრების საფუძვლიანი დაკვირვებითა და შესწავლით მას „ქართველ ემილ ზოლადაც“ მიხსენიებენ (გამეზარდაშვილი, 1957; 56). ეს კავშირი მხოლოდ ბურჟუაზიული ურთიერთობების ამსახველი დეტალების აღწერაში არ გამოიხატება, რადგანაც სხვა ქართველ მწერლებთანაც შეიმჩნეოდა მსგავსი ტენდენცია. წერეთლის გასხვავებულობა და მის შემოქმედებაში ევროპული ლიტარტურული ტენდენციების ასახვა ქვეყანაში 80-90 წლებში მიმდინარე ცვლილებების და ახლადდაწყებული ძვრების ზუსტი შემჩნევით და ცოცხლად წარმოჩენით გამოიხატა. მკვლევარები რომლებიც იზიარებენ აზრს, რომ გიორგი წერეთელი განიცდიდა ევროპული ლიტერატურული მიმდინარეობების გავლენას და მის მწერლობაში ნატურალისტური ასახვის ტენდენციები შეინიშნებოდა [3], ძირითადად ეყრდნობოდნენ მის პუბლიცისტურ საქმიანობას, მის მიერთ თარგმნილ წერილებს და იდეებს, რომელსაც ევროპელი შემოქმედებისგან იზიარებდა. სხვადასხვა ევროპული ლიტერატურული ტენდენციების შემოტანამ და გაზიარებამ ქართული მწერლობა ნელ-ნელა ჩამოაშორა აღმოსავლურ გავლენებს და უფრო დახვეწილი გახადა (ბუაჩიძე,

«მოლიერის ქართული სიცილი», *ევროპა*, პარიზი, 1972).

გ. წერეთლის შემოქმედება ნამდვილად გამოირჩევა მისი ინდივიდუალური ხაზით, რომელზეც ვერ ვიტყვით რომ აუცილებლად ქართველ სამოციანელთა რეალიზმის ჭრილში თუ ზოლას ნატურალიზმის გავლენითაა შექმნილი. მან შემოიტანა იმ დროის მწერლობაში ახალი თემები და მოვლენათა განსხვავებული აღწერა. „პირველი ნაბიჯის“ დასაწყისის აღწერა, რომელიც ნამდვილად განსხვავებულია, დასამახსოვრებელია, ქმნის განწყობას და როგორც ზოლას რომანისთვისაა დამახასიათებელი, გარკვეულ მოლოდინებსაც უქმნის მკითხველს.

რომანი «პირველი ნაბიჯი» 1890-91 წლებში დაიწერა, ზოლას «ექსპერიმენტალური რომანის» გამოქვეყნების შემდეგ. რომანი ასახავს კაპიტალიზმის განვითარებას არა მხოლოდ საქართველოში, არამედ მთელს ამიერკავკასიის რეგიონში და აღწერილია საქართველოს სავაჭრო ურთიერთობა როგორც ევროპის, ისე აზიის მიმართულებით. მასში მთავარ მოქმედ გმირებს წარმოადგენენ თავადაზნაურები და გლეხები და სხვადასხვა სოციალური წრის წარმომადგენლები- ვაჭრები, ჟურნალისტები, ადვოკატები, მუშები, გლეხები და სხვ. ცოცხალი პერსონაჟებითა და მოვლენების აღწერით მან ასევე, მნიშვნელოვანი ინფორმაცია მოგვარა ქვეყნის და საზოგადოების იმ დროინდელი განვითარების შესახებ (შენგელაია, 1950; 109). მის ნაწარმოებში ნათლადაა გატარებული აზრი ბატონ-ყმური წყობილების რღვევის აუცილებლობის, ვაჭრობისა და მრეწველობის სწრაფად განვითარების შესახებ. მისი აზრით, ქართველ თავადაზნაურებს არ შეეძლოთ ფეხი აეწყოთ ახალი დროებისთვის და სრულიად უსუსურ მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ- „*შრომა იმას არ შეუძლია, სწავლა და მოხერხება არ აქვს. ამის გამო ის თანდათან ღარიბდება, საშუალება ხელიდან ეცლება და თანდათან ჰკრება მისი სახელწოდება*“ (ხუნდაძე, 1931; 39). ეს მოსაზრება კარგად გამოჩნდა თავად თავქვილადის ოჯახური მდგომარეობის აღწერით, როცა მათმა შვილებმა ვერ აუწყვეს ფეხი ახალ დროებას და მხოლოდ ფულის ფლანგვით და სხვათა მიმბაძველობით გაანიავეს ოჯახის ქონება.

„პირველ ნაბიჯში“ წარმოჩენილი პრობლემებით, მკითხველისთვის ადვილია მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრის საქართველოს ცხოვრების სტილისა და წესის გაცნობა. ხშირად გვხვდება პერსონაჟების გარეგნობის, ჩაცმულობის, შინაგანი განცდების, ემოციების თუ ფიქრების აღწერა, რომელიც გარკვეულ ეპიზოდებში ბუნების სურათების აღწერის თანაზიარია. „პირველ ნაბიჯში“ დიდ ადგილს იკავებს საცხოვრებელი გარემოს აღწერა. ეს მეთოდი უცხო არ არის ქართული მწერლობისთვის და გარკვეული პასაჟები შეიძლება მოვიძიოთ სხვადასხვა ნაწარმოებებში, რაც იმას ნიშნავს, რომ მე-19 საუკუნის ავტორები ამ მხატვრულ ხერხს აქტიურად მიმართავდნენ პერსონაჟთა ხასიათის, ცხოვრების წესის, ინტერესების თუ მსოფლმხედველობის გადმოსაცემად კი. „პირველ ნაბიჯში“ დეტალურადაა აღწერილი ბახვას მამის საცხოვრებელი გარემო, შემდეგ ადგილი სადაც ბახვა იზრდებოდა და მისი ახლადშემქნილი, თავადის სახლი, რომელიც სათავისოდ გადააკეთა. ამ გარდასახვაში კარგად სჩანს ბახვას გაზრდილი ამბიციები, შეცვლილ საცხოვრებელ გარემოსთან ერთად.

გიორგი წერეთლის მიერ ნაწარმოებში აღწერილი საცხოვრებელი სახლები და საყოფაცხოვრებო დეტალები დაზუსტებით არის აღწერილი, რაც ნატურალისტური მიმდინარეობისთვის ერთ-ერთი დამახასიათებელი ტენდენციაა. ავტორი სკულპუოზულად აღწერს არა მარტო ადამიანების საცხოვრებელ გარემოს, არამედ მათი შინაური ცხოველების და ფრინველების სადგომსაც; დეტალურადაა არწერილი თხების ეზოში გამოსვლა, ქათმების და ფრინველების დილის ურთიერთობა, რითაც პერსონაჟების ყოველდღიურ ყოფაში გვამოგზაურებს- „*წული სათხებო ოთხ მაღალ ბომზე სახლს უკან იყო მიდგმული, სათხებოს*

ერთი დაჭდობილი ძელი კიბეთ ჰქონდა მიკეთებული“ (წერეთელი, 1980; 457)....

ბახვას საცხოვრებელი გარემოს აღწერით, წერეთელი გვეუბნება რომ მას ერთი ჩვეულებრივი გლეხის ბიჭის ყოფა ჰქონდა, მაგრამ როგორც კი საშუალება მიეცა ცხოვრების პირობების გაუმჯობესების, მას ზევრი არც უფიქრია. მისი ღარიბული ყოფისა და ინჟინრის კარზე მოჯამაგირედ დამდგარი ბიძაშვილის გაუმჯობესებული ცხოვრების შედარებისას, მიხვდა რომ პირველივე შესაძლებლობისთანავე დათმობდა ძველ ცხოვრებას. *«დღე და ღამის გაყრისას დედა დააგებდა ლოგინზე მის სიგრძე ნაბდის ქეჩას, ხის სასთუმალზე დაწვირიანებულს სილის ყულბალიშს მიუგდებდა, მერე ეტყოდა ბახვას, დაწეიო და ზედ დაფარატიანებულს შილის საბანს წააფარებდა»* (წერეთელი, 1980; 456).

ბახვას მამა (ბახულია) ერთი ჩვეულებრივი გლეხი იყო, რომელიც რამდენიმე ძმასთან და მათ ოჯახთან ერთად ცხოვრობდა. ქონების განაწილებისას

„ბახვას მამას ერგო ხუთი ქცევა სახნავი მიწა, შვიდი ქცევა ქოჩორა ტყე და ქცევა ნახევარი დობილო (მაღალი ვენახი), სახლებს შორის ბოსელზე მიდგმული ერთი ფიცრული ოთახი, რომელსაც ორი საყენი სიგრძე ჰქონდა და საყენ- ნახევარი განი, ერთი ხულა (პაწია ბელელი), ერთი პატარა საღორე, ერთი ხბოიანი ძროხა, ცალი ხარი.....» [.....] «მის სახლ-კარს ცალი მხარით უფარებდა ქოჩორა ტყე და მეორე მხარით დობილო(მაღლარი). შორიდან ხორც-შესხმულ კაცს არ შეეძლო მისი სახლს-კარის დანახვა, რადგან შუაგულ ტყეში იყო ჩადგმული“ (წერეთელი, 1980; 464).

ის მშრომელი, დაუზარელი გლეხი იყო, რომელსაც ასეთივე გამრჯე გლეხის ქალი შეხვდა და მალე ახალი სახლიც ააგეს და წლიდან წლამდე ნორმალური ცხოვრებისთვის აუცილებელი ცხოველ-ფრინველიც მოიშენეს- *„როცა ბახვა ათი წლის შეიქნა, მის ოჯახს ყავდა თიკნიანათ ოცი სული თხა, ერთი უღელი ხარი, ერთი კვიციანი ჭაკი ცხენი, ერთი მეწველი ძროხა, სამი უშობელი, წლის მოზვერი, ოთხი დედა ღორი და ექვსი გოჭი. წვრილ-ფეხეულობა: ქათამი, იხვი და ბატი-ბლომათ“* (წერეთელი, 1980; 465) .

გაუმჯობესდა ფულავების საცხოვრებელი გარემო:

„ძმობაში ნაგები სახლი ბოსლათ გადაეკეთებინა; სადგომად კი ახალი ძელური წამოეჭიმა თავისი საკუჭნაოთი, საცა მის ცოლს ქვეშაგები ჰქონდა შენახული. სახლს ხულა (ბელელი) ჰქონდა მიდგმული, რომლის ზესხვენზე (ჭერზე) გაუცხველი ღომი ეყარა. თვითონ ხულაში ხელით სატრიალებელი წისქვილი ჰქონდა მოწყობილი. ამ პაწია წისქვილს ბახვას დედა კვირაში ორ დღეს ააგრიალებდა და საღომე სიმიდს ღერღავდა. იქვე ახლოს ოთხ ბოძზე წნული სასიმიინდე იყო შემოსკუპებული; ზოგი ამათგანი ჩამოკიდებული იყო გარეთა კედელზე, ზოგი სამკაპალა ბოძებზე იყო დაწნული. ზევით ძელური ისლით იყო გადახურული; ძელურის შუაგულს კერა იყო გაჩადებული და რომ ისლს კერადან ცეცხლი არ გასჩენოდა, სახურავიდან დედ კერაზე იყო ჩამოკიდებული ოთხ ჭიგოზე ზესხვენი (ჭერი) ფიცრებგალაგებული. ისინი ჭვარტლისგან გაშავებული იყვნენ და ჭვარტლიც ზედ ფარატიანებად ეკიდა. შუაგულ ზესხვენიდან კერაზე დასწვრივ ორი ხის კაკვი იყო ჩამოშვებული და ერთმანეთზე რიკებით დამაგრებული. ამას ეძახდნენ საქვაბეს, მისთვის რომ ზედ სპილენძის კარდალი ეკიდა და შიგმუდამ წყალი თბებოდა. თვითონ ზესხვენზე ბევრი რამ ეკიდა საქვაბეს გარდა: მაჭიკი, საკიდელი(რძის დასაკვეთია), თხის ძვლები, თუთუნის ფოთლები, სხვადასხვა ბალახეულობა ძაფზე აკინძული, რომლისაგანაც ბახვას დედა ზამთრობით მხლის საჭამადს აკეთებდა; ეკიდა აგრეთვე სხვადასხვა სოკოები, განსაკუთრებით მრავალი იყო მანჭკვარა. ზესხვენს ზემოთ კი მრავალი ხურმა იყო გასახმობათ დაყრილი თავის ტოტებიანათ“ (გვ. 465)..... „ბახვას მამას ჰქონდა ორი მამაპაპისეული ქვევრი, კაკლის ქვეშ ჩაფლული, ბადიმით დახურული და ტიხის მიწით თავწაგლეხილი. ამ ათ-

ჩაფიანს წელიწადში ორჯერ გადაიღებდა. პაწია ღვინის ამოსაღებიორშიმო, რომელსაც ბახვას მამა «ხრიკას» ეძახდა, იქვე კაკალზე იყო ჩამოკიდებული“ (წერეთელი, 1980; 466).

ამ აღწერით ფაქტია, რომ ბახვას ოჯახი არ იყო მდიდარი, თუმცა არც თავის გატანა არ უჭირდათ. იყვნენ ბედნიერები და კმაყოფილები იმით, რაც გააჩნდათ. თუმცა, როგორც არმოჩნდა, ეს ყველაფერი არ იყო საკმარისი ბახვასთვის და მან, ათი წლის ასაკში, დამოუკიდებლად მიიღო მისი ცხოვრების უმნიშვნელოვანესი გადაწყვეტილება- გაცლოდა მშობლიურ გარემოს, დედის თბილ და მზრუნველ კერას და ინჟინრის ოჯახში დამხმარე ბიჭად წასულიყო. იგივე გზა გაიარა მისმა ბიძაშვილამაც და მისი ჩაცმულობა, საცხოვრებელი გარემო, განსხვავებული სანაცნობო წრე და შეცვლილი ცხოვრების პერსპექტივა ბახვასთვის ბიძგი არმოჩნდა აღნიშნული გადაწყვეტილების მარტივად მისაღებად.

ბახვა ფულავა ახალი დროის ადამიანი, მოხერხებული „ჩარჩი“ ვაჭარი იყო, რომელსაც გემოვნებაც და სურვილებიც ფულის მოხვეჭასთან ერთად გაეზარდა. მან იცოდა რა სურდა და იცოდა, ცხოვრების ხარისხის გასაუმჯობესებლად რა უნდა გაეკეთებინა. ახალი დროების მოხერხებული ადამიანის პარალელურად, ნაწარმოებში აღწერილია თავადების ცხოვრება, რომლებიც შეცვლილ დროებას ფეხს ვეღარ უწყობენ, კარგავენ პრივილეგიებს, ქონებას და ისე დატაკტებიან, რომ მათი ძველი „დიდებისგან“ მხოლოდ წოდება რჩება. ამ ყოფა-ცხოვრებითი ორომტრიალის დეტალური აღწერით, ავტორი აჩვენებს მათ უსუსურობას და მოუმზადებლობას. მათ არ აქვთ ცხოვრებისეული გამოცდილება და არც გონებრივი მოხერხებულობა შეეწინააღმდეგონ ახალ სირთულეებს, იპოვნონ პრობლემების გადაჭრის გზები და შეინარჩუნონ საუკუნეების განავლობაში უზრუნველად მიღებული პრივილეგიები. მათი უსუსურობით კი ხელს ითბობენ ახლადგამდიდრებული, ახალი დროის ადამიანები და ეპატრონებიან თავადების საცხოვრებელ სახლებს.

ცხოვრების კაპიტალისტურ რელსებზე გადასვლამ ახალი ინსტიტუციები წარმოქნა. ბანკებისა და ე.წ საკრედიტო სისტემების მანკიერი საქმიანობები ახალი დროების ადამიანებს ხელისშემწყობებად მოევილინა. „ჩარჩ ვაჭარს“ გემოვნება გაეზარდა და გადაწყვიტა მისი ახლებური ცხოვრების შესაფერისი სახლი ეპოვნა. ბედად, გაზეთში გადააწყდა თავად თავფქვილამის მამულის გაყიდვის თაობაზე გამოქვეყნებულ განცხადებას. ავტორი სევდისმომგვრელად აღწერს ერთ დროს მდიდარი მემეულებების, ახლა გადატაკებულ, გროშებად განიავებულ გარემოს-

„ვინ იცის, რამდენი დიდებული დრო ახსოვდა ამ მამულის გარემოს, განიერ ეზოს, მის ოდესმე დიდებულს ქვითკირის შენობას, რომელსაც ახლა კედლები ჩამონგრეოდა და ორი გატიტვლებული, ძეგლათ აყუდებული, თავგადანგრეული ბუხარი მწუხარებით დღე და ღამ თავს დატიროდა დიდებულო ოჯახის დამხობას. აბა, ვინ მოშტვლის, რამდენი წარჩინებული ლხინი გადახდილა ამ განიერ ეზოში!“ (წერეთელი, 1980; 493).

თავად თავფქვილამეს წლიდან-წლამდე რომ თავი გაეტანა მამული დააგირავა. თუმცა აღებული თანხა შვილებმა გაუფანტეს ახალი მოდის, ევროპული ყაიდის ტანსაცმელების შეძენით თუ იქაური საზეიმო ცხოვრების წესების მიზაძვით. ამ შანსით ისარგებლა ბახვამ და შეიძინა მამული, რომელიც გადააკეთა და ადრინდელზე ბევრად უფრო ლაზათიანად მოაწყო და გამოიყენა.

„ბახვამ თავის ახალ შეძენილ მამულს თვალი გადაავლო და იამა. მუშებს ბევრი რამ გაეკეთებინათ. ძველი, დანგრეული სახლ-კარი განახლებული გამოიციკირებოდა. აღარც ჩამონგრეული სახლის კედლები იხედებოდა, აღარც გატიტვლებული ბუხრები, აღარც გაფლორცეებული გარემო. პირველ ნახვაზე ამ მამულში სოფლის ნახირი ჭიანჭველასავით ირეოდა. მას გადაეტკვირა ყველაფერი. ღორებს ეზო სულ გადაეჩიჩქნათ და გაეთხარათ. ჯერ

ექვს თვესაც არ გავლო მას აქეთ, რაც ბახვა ფულავა დაეპატრონა ამ თავქვილაძიესულ ადგილ-მამულს და სახლ-კარს; მაგრამ ყველაფერს უკვე ეტყობოდა მზრუნველი მეპატრონის ხელი. ეს გაფოლორცებული არე-მარე ახლად გასენებული დაუხვდა. მთელი ეზოსთვის შემოევლოთ ღრმა თხრილი, ზედ მაღალი სარის ღობე მოეყოლებინათ. ღობის შიგნით იხედებოდა გახარებული ტირიფისა და აკაციის ხის რიგები, ახლად შეფოთილი და შემწვანებული. ეზოში იდგა გასაბათ დამზადებული ბალახი, რომელიც მინდვრის ყვავილებით წითელ-ყვითლად შეჭრელებულიყო და მხიარულად ბიბინებდა ყოველ ნიავის შემოქროლავზე. მრავალ-ფეროვანი ყვავილებისგან და ახლად გახარებული თვის ვარდებისგან ისეთი მშვენიერი სურნელება იდგა, სამოთხის არეს მოგაგონებდა. ერთგან ჭიშკარი, ურთხვლის ხის ანაგები, სისხლის ფრად ლაპლაპებდა. ხუთი თვალი ოდა შუა ეზოში ამართული, ახლადგადაჭედილი და წითლად შეღებილი უზრმაზარ სოკოწითელს მოგაგონებდა კაცსა. ოდის მახლობლათ დაედგათ საჯალაბო სახლი, ბოსელი და ორი სასიმინდე. იქვე ძველი ჭა ამოეწმინდათ და თავზე თლილის ქვის გვირგვინი მოედგათ. პირველ ორ დღეს ბახვა დილიდან საღამომდის ადგა თავზე მუშებს და დიდ სიამოვნებას სცდიდა.....თავის ყმაწვილობაში ბევრგან ყოფილა: დადიანების, მხეიძეების, წულუკიძეების ოჯახებში. მაგრამ არც ერთს იმათგანს არ ჩამოუვარდებოდა მოწყობილობით მისი ახლადშეძენილი სახლ-კარი და მიწა-წყალი“... (გვ. 524).

აღწერა, როგორც მხატვრული მეთოდი საინტერესოდ აქვს გამოყენებული გიორგი წერეთელს. ნაწარმოებში დეტალურად გადმოცემული საცხოვრებელი გარემო, პერსონაჟების გარეგნობა, ჩაცმულობა, ფიქრები-მეტყველ ემოციებად გამოხატული, ბუნების სურათების და პერსონაჟების შინაგანი განცდების თანხვედრა, თანაზიარს გვხვდის მათი ცხოვრების. ბახვას ერთი შეხედვით უზრუნველი ცხოვრება იცვლება საზარელი შემთხვევის შემდეგ. ავტორმა შემოიტანა ინტრიგა- მოხდა მკვლელობა ქალის, სიყვარულის გამო. ბახვამ დაკარგა საყვარელი ცოლი და ამით შეიცვალა მისი ცხოვრებაც. მდიდარმა მამულმაც, ვაჭრობამაც და ზოგადად სიცოცხლემაც აზრი დაკარგა მისთვის.

პერსონაჟების ცხოვრების ცვლილების პარალელურად, ავტორი ცვლის მათი გარეგნობის და ყოფა-ცხოვრების აღწერასაც. ერთ დროს სიყვარულით გამთბარი ბახვას სახლი დაცარიელდა, აღარაა ისეთი ლამაზი და ხალისიანი და მეპატრონესაც აღარ მიუწევს გული შინ დარჩენისკენ.

ნაწარმოების მეორე ნაწილში ავტორს შემოჰყავს ახალი წოდების ადამიანები და სიტუაციურად გვაცნობს მათი ცხოვრების წესს, საცხოვრებელ გარემოს და მათსანავე ქმედებებში და აზრებში აღწერს ახალი დროის მსოფლმხედველობასაც. ჩვენთვის საინტერესოა გარემოს აღწერა-ამიტომ დეტალურად ვაზიარებთ სასახლის პასაჟებს. საინტერესო კონტრასტია ნაწარმოების პირველი და მეორე თავი. ორივეგან გვხვდება პერსონაჟების გარეგნობის, ჩაცმულობის, ფსიქოლოგიური მდგომარეობის თუ ქმედებების დეტალურ აღწერა, რაც იმ პერიოდის საზოგადოების გაცნობის საშუალებას გვამძლევს. ნაწარმოების პირველ ნაწილში საუბარია გლეხებზე, მათ საცხოვრებელ გარემოზე, ვაჭრებზე და ახალი დროის ადამიანების მოხერხებულ ყოფაზე, რომელიც ახალი ცხოვრების ფეხის აწყობაში გამოიხატა. მეორე ნაწილში უშუალოდ მოცემული ცვლილებები დაგვიდგა თვალწინ. აქ უკვე საუბარი არაა გლეხებზე, აქ ავტორი აღწერს არამედ იმ მაღალი ფენის ადამიანების ყოფა-ცხოვრებას, რომელებიც იმ პერიოდის „საზოგადოებას“, პატივსაცემ ადამიანებს წარმოადგენდნენ. მათი ჩუმ-ჩუმა, ზოგჯერ გარყვნილი და მემჩანური ქმედებებიც დროის გამოძახილი იყო. ეს ყველაფერი მათ სჭირდებოდათ მიზნების მისაღწევად, რაც ზოგისთვის სარფიანად, მაღალი წოდების ადამიანზე გათხოვება, ზოგისთვის თანამდებობის

მიღება და ზოგისთვის სულაც დაუმსახურებელი თავისუფლების მოპოვება და შენარჩუნება იყო. ამიტომ ადარებენ გიორგი წერეთლის შემოქმედებას ზოლას შემოქმედებას. ორივე ავტორთან ახალი დროის ცხოვრება და ახალი ადამიანები საინტერესოა და აღწერილი. წერის სტილში და მეთოდებშიც გვხვდება გარკვეული თანხვედრა.

ერთ-ერთი საინტერესო დეტალი რომელიც ნაწარმოების კითხვისას თვალში გვხვდება ბუნების სურათის აღწერაა, რომელიც სიტუაციას და მოქმედი გმირის ფიქრებს საოცრად ერწყმის. ამასთანავე, შესაძლებელია ახსნას მოქმედება ან მიგვანიშნოს პერსონაჟის გარკვეულ ქმედებაზე, განწყობაზე თუ სამოქმედო გეგმაზე. მაგალითად, ერთ-ერთი თავი იწყება იმ გარემოს აღწერით, სადაც ვალიდას და პოლკოვნიკ ლეხოვს უნდა გაესეირნათ. ამით ავტორმა გარკვეული განწყობა შექმნა და მოამზადა მკითხველი მომდევნო მოქმედების განვითარებისთვის.

„შემოდგომის ტკბილი დღე იყო. თბილისის არეს მზე აღარ სწვავდა, როგორც ზაფხულს სჩვევია, მაგრამ მისი შუქი გამაცხოვრებელს სასიამოვნო სითბოს და ნათელს ჰვენდა გარუჯულს ქალაქის გარემოს. ახლად დაგვილი გალავნის პროსპექტი ყვავილების მდელოს მოგაგონებდათ. შემოდგომის ფერ ტანსაცმელში გამოკანკლული ქალები მიდი-მოდოდნენ ქვაფენილზე, სხვადასხვა ფერად აპრიანებულნი, იმათს ხალისს ტანცმულობას მშვენივრად ეხამებოდნენ შავს და ქუფრს პალტოებში მოწყობილი ვაჟები. ფუტკრის დასი რომ ყვავილებს შემოსევია და თავს დაბზუის, თბილისის კოხტა ვაჟებიც ასე უტრიალებდნენ ლამაზ მანდილოსნებს ფეხაკრეფით სეირნობაში. ეტლებს და კალიასკებს გაჰქონდათ ქურჩაზე გრიალი. ზოგი შიგ მსხდომი საქმისთვის მიეშურებოდნენ, ზოგი მხოლოდ სასეირნოდ გამოსულიყო. მდიდარი კაცები ინგლისსა და არაბის მოდგმის ცხენებით გაბმულს კაბრიოლეტებს მიაჰქენებდნენ სხვადასხვა მხრისაკენ, რომ მოსეირნეთ დასისთვის თავი მოეწონებინათ, ბევრის ლამაზის მანდილოსნისათვის გული აემგერებინათ. თითქოს ყველანი ეშურებოდნენ ამ საუცხოვო ამინდით და წმინდა გრილი ჰაერით დამტკბარყვენენ, რადგან სუსხი ზამთარი კარზე მომდგარიყო“ (ერეთელი, 1980; 606).

ნაწარმოების მეორე თავში აღწერილია ეპოქის მდიდარი ადამიანების, თანამდებობის პირების მდიდრული, ევროპული ყაიდის ცხოვრება. ამის დასტურია გენერლის სახლის მორთულობის აღწერა, დიდგვაროვანი ქალების ჩაცმულობა-მოკაზმულობის დეტალური გადმოცემა თუ ბალ-კარნავალების მიმდინარეობის აღწერა ისე, თითქოს მკითხველი ამ ყველაფრის თანამონაწილე იყოს. გენერლის სახლის და მორთულობის აღწერა სხვა სამყაროში გვამოგზაურებს, რაც პირველ თავში არ შეგვხვედრია.

„ცოტახანს შემდეგ იერემია ადიოდა დაფიქრებული მარმარილოს კიბეზე, რომელზედაც მაუდის საფენი იყო ჩამოგებული, ბრინჯაოს ჯოხებით გამაგრებული...[...] (გვ. 601). იერემია დარჩა მარტო. ის ათვალისებრ და ზალის მორთულობას, რომელიც სულ ძვირფასი ხალებით იყო მორთული. მაგიდაზე ათასნაირი მოოქროული და მოვერცხლული წვრილმანი ნივთები ელაგა. ერთ მხარეზე აღმოსავლეთის გემოვნებაზე განიერი ტახტი იყო წმინდა თექის ხალებით გაწყობილი, ზედ შინდის ფერი ყულბალიშები, რომელზედაც სახლის პატრონის სახელი და გავრი ეწერა, ხავერდის მუთაქები ელაგა. შუაში ძვირფასი ფერადებით ნაკერი ოქრო-ქსოვილით გამოქათქათობდა. ერთ კუთხეში დიდი მრგვალი მაგიდა იდგა, ფარჩა აბრეშუმ-ნარევი, სახეებიანი მატერიით გადაფარებული, ზედ ჩინეთის ფარფორის საფერფლე და სიგარის ჩასაწყობი კოთხეები იდგა. ამ მაგიდის გარშემო უდგა ჩაქსოვილი აბრეშუმ-ნარევი ხალებით გადაკრული სელები. დიდრონ ფანჯრებზე და კარებზე ჩამოშვებული ფერადის ატლასის ფარდები ოქრო-მკერდის ფოჩვებით ცისარტყელასავით ლაპლაპობდა, როცა მათ მზე მიადგებოდა“ (გვ.601).

ამ სიმდიდრის და ბრწყინვალეობის წარმოჩენისთვის ავტორმა ძალისხმევა არ დაიშურა როცა საკარნავალოდ მორთულ დარბაზებს თუ ქალებს აღწერდა. „დიდებულათ მორთული მანდილოსნები ღია მკერდ-კისრით და ტიტველი ბროლის მკლავებით აღძრავდნენ საზოგადოების გრძნობას. მათს თმებში, მკერდზე და თითებზე ბრილიანტები ვარსკვლავებით მოკამკამედნენ“ (გვ. 613). ესენი ახალი ყაიდის ქალები იყვნენ, რაც მათ გარეგნობასაც შესამჩნევი იყო.....

გიორგი წერეთელი ნაწარმოებში აქტიურად იყენებს გარემოს, გარეგნობის თუ ბუნების სურათის აღწერას, რითაც ნაწარმოების პირველ და მეორე ნაწილში განსხვავებულ გარემოში ამოგზაურებს მკითხველს და ორივეგან აღწერებს განსხვავებული დატვირთვა გააჩნია. გიორგი წერეთლის ევროპულ ორიენტირზე და ნატურალისტურ მოტივებზე სასაუბროდ მის ნაწარმოებში, თითოეული ასეთი პასაჟი მნიშვნელოვანი და საინტერესოა.

ნატურალიზმის არსებობა ქართულ მწერლობაში აქტიურად არ განიხილება და არც ცალსახად ნატურალისტი ავტორები სახელდება, მაგრამ გიორგი წერეთელი ერთ-ერთია იმ მცირეთაგან, რომელიც გარკვეული კრიტიკოსების მხრიდან ნატურალისტ ავტორად მოიხსენიება. ნაშრომში მცირედ განხილული გიორგი წერეთლის მსოფლმხედველობა თუ სამწერლობო სტილი ამ იდეის გამყარებას ემსახურება.

აღსანიშნავია, რომ მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მდგომარეობა არსებითად განსხვავებული იყო საქართველოსა და დასავლეთ ევროპას შორის, ამიტომაც, ფაქტია რომ ქართული ნატურალიზმი, რომელსაც „შეუფერავი რეალიზმის“ სახელით მოიხსენიებდნენ, არსებითად განსხვავდება ევროპული ნატურალიზმისგან, თუმცა შეუძლებელია გარკვეული ანალოგიების უარყოფა. ამ ორ მიმდინარეობას შორის არსებული პოლიტიკური და კლასობრივი განსხვავებულობიდან გამომდინარე არ არის შესაძლებელი მათი სრული გაიგივება და წარმოქმნილი აზრთა სხვადასხობაც ბუნებრივია, თუმცა თეორიული მსგავსება მაინც შესამჩნევია. მთავარი მაინც გიორგი წერეთლის ფილოსოფიური და ესთეტიკური შეხედულებებია, რომელშიც ნამდვილად მოსჩანს ევროპული პროგრესული თუ განმანათლებლური იდეების სასარგებლო გავლენა.

მე-19 საუკუნის მწერლობაში ახალი თემების შემოტანით (კაპიტალიზმის განვითარება, ვაჭრობა, ფულის როლი, გადაგვარებული ყოფა თავადების და სხვ.) თუ ახალი სახე- ტიპების შემოყვანით და დამკვიდრებით (ჩარჩი ვაჭრები, ინჟინრები, პოლკოვნიკები...) მან მნიშვნელოვანი სიახლე შემოიტანა ქართულ მწერლობაში და შექმნა სახასიათო ნაშრომები.

ტექსტში მოყვანილი ვრცელი პასაჟები გარემოს, საცხოვრებლის თუ ბუნების სურათის აღწერის, საინტერესო იყო კვლევისათვის, რადგანაც ის არის ახალი ტენდენციის გამოძახილი და ავტორის მსოფლმხედველობის წარმოჩენის საშუალება. ამ აღწერების მეშვეობით გიორგი წერეთელი მკითხველს ხდის ამა თუ იმ მოვლენის თანაზიარს და გარდა ამისა, იძლევა შესაძლებლობას მეტად გავიგოთ პერსონაჟის ჩანაფიქრი თუ შინაგანი მდგომარეობა. ამავდროულად, თითოეულმა ასეთმა პასაჟმა ახალი მოვლენის დასაწყისიც შეიძლება ამცნოს მკითხველს.

ერთ-ერთი საინტერესო და ახალი, ეპოქისთვის სახასიათო პერსონაჟია ბახვა ფულავა (ჩარჩი ვაჭარი), რომლის სახის ჩამოყალიბებაში და ტრანსფორმაციაში გარემომ დიდი როლი შეასრულა. აღნიშნული გარემო კი ავტორს დეტალურად აქვს აღწერილი და ჩვენც ვიზიარებთ ამ პასაჟებს, მეტი თვალსაჩინოებისთვის.

„პირველ ნაბიჯში“ გიორგი წერეთლის მიერ აღწერილი ბუნების სურათები თუ საცხოვრებელი გარემოს დეტალური გადმოცემა ქმნის ატმოსფეროს, ინტრიგას, ავსებს მოქმედებებს და იძლევა სიტუაციის თუ კონკრეტული პერსონაჟების ხასიათის გამოვლენის

შესაძლებლობას. ასევე, მის მწერლობაში წარმოჩენილი როგორც ერთ-ერთი ნატურალისტური მეთოდი, იძლევა იმის თქმის საშუალებას, რომ „ქართული მწერლობა კვალდაკვალ მისდევდა ევროპის ლიტერატურას“.

[1] მსგავსი შეხედულებისა იყვნენ გიორგი წერეთლის შემოქმედებაზე მკვლევარები მიხეილ გაფრინდაშვილი (გიორგი წერეთლის მსოფლმხედველობა, თბ. 1955 წ.) და ვახტანგ ვახანია (რეალიზმის საკითხები ქართველ სამოციანელთა ესთეტიკაში, თბ. 1968წ.). თოდუა კოტეს ნაშრომში განხილულია აზრი, რომ გიორგი წერეთლის «შეუფერავი რეალიზმი» ისეთივე კრიტიკული რეალიზმია, როგორც პირველდასელებმა საბოლოოდ დაამკვიდრეს ჩვენს მწერლობაში, ოღონდ პირველის თანადროული ეპოქის მოთხოვნილებების შესაბამისად. ამ თვალსაზრისს იზიარებს წერეთლის შემოქმედების სხვა მკვლევარებიც. მაგალითად: მ. ზანდუკელი (ახალი ქართული ლიტერატურა, ტ., II, თბ. 1963 წ.); ა. მახარაძე (ნარკვევები ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, ტ. II, თბ. 1963 წ.), დ. გამეზარდაშვილი (ნარკვევები ქართული რეალიზმის ისტორიიდან, ტ. I-II, თბ. 1953-1957 წლები); ო. ჭურღულია (კრიტიკული წერილები, სოხუმი, 1961 წ.), გ. ნატროშვილი (წინაპარნი და თანამედროვენი, თბ. 1961 წ.), ნ. ჭოლოკვა (გიორგი წერეთლის ლიტერატურულ-ესთეტიკური შეხედულებები, იხ. „მაცნე“ N 3, თბ. 1964 წ.), ა. ჭილაია (გიორგი წერეთელი, თბ. 1964 წ.), ს. ვაშაყმაძე (გიორგი წერეთელი და ჟურნალი „კვალი“, თბ. 1966 წ.), ს. ავალიანი (გიორგი წერეთლის ფილოსოფიური მსოფლმხედველობა, თბ. 1954 წ.) და სხვ.

[2] ქართველ კრიტიკოსტა ნაწილის აზრით, გიორგი წერეთლის ევროპულ ორიენტრზე დიდი გავლენა მოახდინა მისი დასავლეთში ცხოვრების წლებმა. მის შემოქმედებაზე არსებული ევროპული გავლენები არც უცხოელებისთვის იყო შეუმჩნეველი. მაგალითად, ინგლისურ საკვირაო გაზეთ „spectater“-ში (5 მარტის ნომერი) (spectater, #17, 1900) გამოქვეყნდა ვ.ვილიამსის ნეკროლოგი გიორგი წერეთლის გარდაცვალების გამო, რომელშიც აღნიშნავს, რომ «მისი ცხოვრების უდიდესი მიზანი იყო თავისი თანამემამულენი დაეხლოვებინა დასავლეთთან და მათთვის შეეთვისებინა დასავლეთის იდეები. ის ასწავლიდა თავის ერს უმთავრესად ფეოდალურს და აზროვნებით ღირსეულს, საკუთარი ძალღონითა და გამუდმებითი მუშაობით ჩამდგარიყო თანამედროვე კაცობრიობის კალაპოტში...საზოგადოთ მხურვალე მომხრე იყო პროგრესის, რომელიც წარმოებს უფრო თანდათან განვითარებით, ვინემ რევოლუციით» (კვალი, #17, 1900, #17, 265-266).

[3] პროფესორ ვ. ვახანიასთვის გიორგი წერეთლის მიერ გამოქვეყნებული ციტატა ზოლას ერთ-ერთი წერილიდან მნიშვნელოვანი საბუთი იყო ემტკიცებინა, რომ ჯერ კიდევ 70-იან წლების მეორე ნახევარში ის განიცდიდა ზოლას იდეების გავლენას. როგორც პროფესორმა ვ. ვახანიამ დაადგინა, ეს იყო გ. წერეთლის მიერ გამოქვეყნებული სტატია «Лекции в кружке гг. Палма и Ерицова» რომელიც 1879 წელს დაიბეჭდა «Тифлисский Вестник»-ში და ეს იყო ციტატა ზოლას გახმაურებული სტატიიდან «Натурализм в театре » (ქაჯაია,1994;127). პროფესორ ვახანიას აზრით, გიორგი წერეთელმა «მიიღო და შეითვისა ნატურალიზმის რამდენიმე ნიშანი, პირველ რიგში ის ნიშნები, რომლებიც გამომდინარეობენ ხელოვნებაზე მაღლა ცხოვრების დაყენების არაზუსტი თვალსაზრისით» (ვახანია, 1968; 248).

ბიბლიოგრაფია:

1. ავალიანი სერგო, გიორგი წერეთლის ფილოსოფიური მსოფლმხედველობა, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია, ფილოსოფიის ინსტიტუტი, თბილისი 1954
2. ბარაღველიძე ბექან, პერსონაჟის ხატვის პრინციპები ქართულ რეალისტურ პროზაში(მე-19 ს.), თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1967

3. გამეზარდაშვილი, დავით. ნარკვევები ქართული რეალიზმის ისტორიიდან. ტ. 2 / დ. თბილისი : სახელგამი, 1957.
4. გაფრინდაშვილი მიხეილ, გიორგი წერეთლის მსოფლმხედველობა, სახელგამი, თბილისი, 1955
5. დონაძე ვასილ, გიორგი წერეთელი მსოფლიო ისტორიისა და საერთაშორისო ურთიერთობის ზოგიერთი საკითხის შესახებ, შრომები, ისტორიულ მეცნიერებათა სერია, თბ., 1960, გვ.117 -149
6. ვარდოსანიძე სერგო, გიორგი წერეტელი და საქართველოს ისტორიის პრობლემები, თბილისი, 2015
7. ვარდოსანიძე, სერგო. გიორგი წერეთელი და XIX საუკუნის ეროვნული ცნობიერების პრობლემები, სკოლა და ცხოვრება, საქართველოს სსრ სახალხო განათლების სამინისტროს ყოველთვიური სამეცნიერო-პედაგოგიური ჟურნალი, თბ, 1989, #4, გვ. 71-75
8. ვახანია ვახტანგ, რეალიზმის საკითხები ქართველ სამოციანელთა ესთეტიკაში, თბ. 1968წ.
9. ვახანია ვახტანგ , გ. წერეთელი და ემილ ზოლას ნატურალიზმის თეორია, რეალიზმის საკითხები ქართველ სამოციანელთა ესთეტიკაში, თბ., 1988, გვ. 243
10. ვაშყმაძე შოთა, გიორგი წერეთელი და ჟურნალი „კვალი“, თბ. 1966წ.
11. ზანდუკელი მიხეილ, ახალი ქართული ლიტერატურა, ტ., II, თბ. 1963 წ.
12. თოდუა კოტე, გიორგი წერეთელი და რეალიზმის პრობლემები ქართულ ლიტერატურაში, სსიპ-სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ავტორეფერატი, თბილისი 2009
13. მახარაძე ალექსანდრე, ნარკვევები ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, ტ. II, თბ. 1963 წ.
14. ნახუცრიშვილი მარიამი, რა ახვთ საერთო ჩარლზე დიკენსსა და გიორგი წერეთელს, გამომცემლობა „შოთა რუსთაველის სახელმწიფო, უნივერსიტეტი, ბათუმი, 2012
15. რადიანი, შალვა. რჩეული წერილები. წ. 1, [XIX საუკუნის ლიტერატურა], თბილისი : საბჭ. საქართველო, 1970.
16. სულაბერიძე დავით, გიორგი წერეთელი (ეროვნული კონცეფცია და საზოგადოებრივ-ეკონომიკური შეხედულებები), საქართველოს კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო, ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმი, ქუთაისი, 2010
17. ქაჯაია მანანა, გიორგი წერეთელი ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკაში (1921 წლამდე), სადისერტაციო ნაშრომი ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად, თბილისის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, 1994
18. შენგელაია დემნა, გიორგი წერეთელი : [გადატაკებულ აზნაურთა დაკნინებისა და სავაჭრო კაპიტალის განვითარების ისტორიის ასახვა გ. წერეთლის შემოქმედებაში], მნათობი, 1950, გვ.103-111
19. ჭილაია ანდრო, გიორგი წერეთელი, თბ. 1964 წ.
20. ჭოლოკავა ნოდარ, გიორგი წერეთლის ლიტერატურულ-ესთეტიკური შეხედულებები, იხ. „მაცნე“ N 3, თბ. 1964 წ.
21. ჭურღულია ოთარ, , კრიტ. წერილები, სოხუმი, 1958
22. ხუნდაძე, სიმონ, გიორგი წერეთელი : მოღვაწეობა, აზროვნება, შემოქმედება, ქართული წიგნი 1931
23. წერეთელი, გიორგი, თხზულებათა სრული კრებული. ტ. 1, პუბლიცისტური წერილები, 1862-1868 / სიმონ ხუნდაძის რედ., წინასიტყვ. და შენიშვნებით. ტფილისი : ქართული წიგნი, 1931
24. წერეთელი, გიორგი. პირველი ნაბიჯი. თბილისი : განათლება, 1980.
25. „კავკასიის ფრანგული დღიური“, French diary on Caucasus = Journal Français du Caucase /პროექტის ხელმძღვანელი: რუსუდან თურნავა; რედაქტორი: ირმა რატიანი; კომპარატივისტული ლიტერატურის ქართული ასოციაცია (GCLA)თბ: მწიგნობარი, 2018 წ.
26. წერეთელი გიორგი, არანკა ჰერცოგოვინას ქალი, ტფილისი, 1876, 92
27. წერეთელი გიორგი, რა არის პოლიტიკა? „კვალი“, 1896, #38
28. წერეთელი გიორგი, „რა გვჭირდება“, „კრებული“, #5, 1871, გვ.176
29. წერეთელი გიორგი, „წარსული წლის პოლიტიკა“, ჟურნალი „კვალი“, #38, 1896
30. წერეთელი გიორგი, „წერილი „სახელმწიფო პოლიცია“, დროება, 1868 წ., #31
31. წერეთელი გიორგი, წარსული წლის პოლიტიკა, „კვალი“, #38, 1896წ.

32. წერეთელი გიორგი, ხალხის ცხოვრებიდან, „დროება“, #15, 1879წ
33. წერეთელი გიორგი, თხზულებათა სრული კრებული, ტფილისი : ქართული წიგნი, 1931. ტ.1, გვ. 14
34. წერეთელი გიორგი, გ. გაბაშვილის მხატვრობა, „კვალი“, #5, 1899
35. წერეთელი გიორგი, „უნივერსიტეტი თუ პოლიტექნიკუმი?“ „კვალი“, 1893, #24-25-26
36. „კვალი“, 1900, #17, გვ. 265-266.
37. გაზ. „ივერია“, #124, 1891, გვ.75
38. გაზ. „დროება“, #47,1867, გვ. 48, 101
39. გაზ. „ივერია“, #179, 1894, გვ. 5
40. ჟურნალი „მოამბე“, „მწერალთა უცნაურობანი“, 1905 წ. #1
41. ხოლმელი, რჩეული ნაწერები, პროფ. დ. გამეზარდაშვილის რედაქციითა და შესავალი წერილით, თბ., 1963, გვ. 408
42. Bernard Pingaud, La technique de la description dans le jeune roman d'aujourd'hui. In: Cahiers de l'Association internationale des études françaises, 1962, n°14. pp. 165-177;
doi : <https://doi.org/10.3406/caief.1962.2224>
https://www.persee.fr/doc/caief_0571-5865_1962_num_14_1_2224
43. Frappier-Mazur Lucienne. La description mnémonique dans le roman romantique. In: Littérature, n°38, 1980. Le décrit. pp. 3-26;
doi : <https://doi.org/10.3406/litt.1980.2121>
https://www.persee.fr/doc/litt_0047-4800_1980_num_38_2_2121
44. Imbert Patrick. Sémiostyle : la description chez Balzac, Flaubert et Zola. In: Littérature, n°38, 1980. Le décrit. pp. 106-128.
DOI : <https://doi.org/10.3406/litt.1980.2127>
www.persee.fr/doc/litt_0047-4800_1980_num_38_2_2127
45. Soundouss Ketani EL, “La Dynamique Descriptive Chez Zola et Les Goncourt.” Nineteenth-Century French Studies, vol. 35, no. 3/4, University of Nebraska Press, 2007, pp. 628–40,
<http://www.jstor.org/stable/23537856>.
46. Tibloux Emmanuel, Les enjeux littéraires de la description de l'espace. In: Espaces Temps, 62-63, 1996. Penser/figurer. L'espace comme langage dans les sciences sociales, sous la direction de Jean-François Pradeau. pp. 116-129.
DOI : <https://doi.org/10.3406/espat.1996.3995>
www.persee.fr/doc/espat_0339-3267_1996_num_62_1_3995

Description of the environment as a method of naturalistic in Giorgi Tsereteli's „The First Step“

Dzodzuashvili Tinatini

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi

Abstract

Authors actively use various literary methods to convey a specific idea through a certain atmosphere, intrigue or text. One of these artistic techniques is the description of the environment, which helps the reader to become a participant in this or that action. Also, it helps the author to enrich the text with interesting details and create the desired character of the character.

It should be noted that the existence of naturalism in Georgian literature is not actively discussed, nor are naturalist authors named, but Giorgi Tsereteli is one of the few who is referred to as a naturalist author by some critics. In the present study, Giorgi Tsereteli's „The First Step“ is discussed as one of the Georgian texts based on naturalistic motifs, and here, the method-environment used by the author is interesting for us. Not only the "first step" and the examples of

describing the environment in it were interesting for a small research, but also the author's worldview, orientation or writing style. Not only the „The first step“ and the examples of describing the environment in it were interesting for a small research, but also the author's worldview, orientation or writing style. For this purpose, the text discusses the opinions and assessments of Giorgi Tsereteli's work by various critics. Also, as an example, extensive passages are cited as text, where the author describes a specific living environment. Description, as one of the naturalistic methods presented in Giorgi Tsereteli's work, allows us to say that „Georgian writing followed in the footsteps of European literature“.

Key words: Giorgi Tsereteli, „The first step“, environmental description, naturalistic tendencies, naturalism.